

Szendiné Orvos Erzsébet

VÁLOGATÁS
BALOGH ISTVÁN ÉS SZABÓ MAGDA LEVELEZÉSÉBŐL
(Forrásközlés)

Balogh István tiszteletére¹

1. sz. kép
Szabó Magda

2.. sz. kép
Balogh István

Bevezetés

A forrásközlés Debrecen két jeles szülőtte, Balogh István² és Szabó Magda³ levelezéséből merít. A válogatás egyrészt azt kívánja bemutatni, hogy a szakmai tisztelet mellett milyen mély barátság fűzte őket egymáshoz, másrészt, hogy az íróknak milyen sokat

¹ A témában lásd még Szendiné Orvos Erzsébet: „...a Valamikort konzerválni, hogy az Igaz, igaz legyen”. Szabó Magda írásainak hiteles forrásai. Levéltári Szemle, 2021. 2. sz.

² Balogh István (1912–2007) történész, néprajzkutató, levéltáros. Ecsedi István tanítványa, Debrecen és a Hajdúság jeles kutatója. A 2. világháborút követően fontos politikai szerepet tölt be a Nemzeti Parasztpárt debreceni szervezőjeként, parasztpárti főispánként Szatmárban, a Hajdúságban, majd Debrecenben. 1950–1957 között a Déri Múzeum igazgatója. A forradalmat követően koholt vádak alapján száműzik Debrecenből. 1964-ig a nyíregyházi múzeumban dolgozik, majd a levéltár igazgatója lesz. Nyugdíjba vonulása után is folytatta kutatásait egészen haláláig, 95 éves koráig.

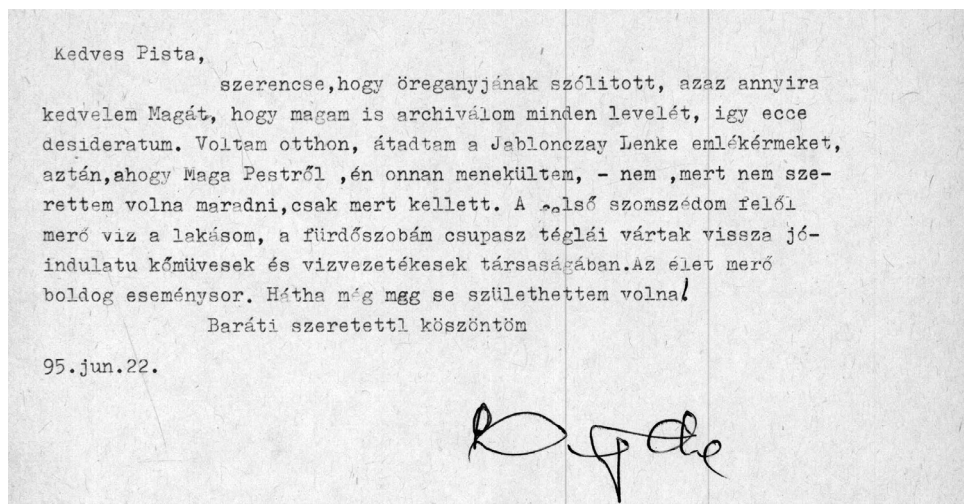
³ Szabó Magda (1917–2007) Kossuth-díjas író, költő, műfordító. Költőként kezdte irodalmi pályáját, majd 1958 után regény- és drámaíróként tért vissza. A „Freskó” és „Az őz” című regények hozták meg számára az országos ismertséget. Számos önéletrajzi ihletésű regényt írt, az „Ókút”, a „Régimódi történet” és a „Für Elise” saját és szülei gyermekkorát, valamint a 20. század elejének Debrecenét mutatja be. Az egyik legtöbbet fordított magyar íróként regényei számos országban és nyelven megjelentek.

köszönhetett történelmi tárgyú műveinek megírásában a cívisváros tudós professzorának.

Ismeretségük fiatal korukban, 1937-ben kezdődött. Az éppen még egyetemista, verselgető Szabó Magdát ekkor mutatta be Oláh Gábor a Csokonai Kör tagjainak az éves felolvasó ülésen, melyet a Déri Múzeumban tartottak. Balogh István állástalan diplomásként egy éve dolgozott itt, mint „lótó-futó” ember.⁴

Bár nyomon követték egymás írói tevékenységét, csak jóval később kezdtek el levelezni. A közölt források közül az első 1963-ban kelt, itt az író már közvetlenséggel és meleg szeretettel szólítja meg tudós barátját. Balogh István szokásos stílusában, kicsit visszafogottabban fogalmazott, míg Magda írói szárnyalással. Nem túl gyakran fordul a postás leveleikkel, de rendszeresen, általában egy-egy új munka kapcsán. Személyesen is találkoznak, amikor Szabó Magda Debrecenben tartózkodik, főleg a '80-as évektől, amikor az írónőt a Tiszántúli Református Egyházkerület gondnokává választják.⁵

Egymás leveleit mindketten gondosan megőrizték, hiszen ez a barátság nagyon sokat jelentett számukra szakmailag és emberileg egyaránt.⁶

1. sz. ábra
Szabó Magda levele Balogh Istvánnak, 1995. június 22.

⁴ Szurmáiné Silkó Mária: Ajándékomat megbecsüld! Töredékek Szabó Magda életművéhez. Debrecen, 2007. 105.

⁵ 1985–1990 között

⁶ Az 1995-ben írt egyik levelében is utal erre: „...*annyira kedvelem Magdát, hogy magam is archiválom minden levelét, így ecce desideratum.*” Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, XIV. 67. Dr. Balogh István levéltár-igazgató iratai, 1912–2007. (a továbbiakban MNL SZSZBML, XIV. 67.) Levelezések, Szabó Magda levelei, 1995. június 22.

Haláluk után – ugyanabban az évben búcsúztak a földi léttől – hagyatékukat értő kezek gondozzák. Balogh István az írónőtől kapott leveleket sorba szedve, feliratozva hagyta az utókorra, melyeket ma a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára. őriz. Szabó Magda írásait, leveleit Tasi Géza kezeli, köztük a Balogh Istvántól érkezettek is, melyek még feldolgozásra várnak. Remélhetőleg hamarosan bepillantathatunk ebbe az anyagba is!⁷

Szabó Magda rendkívül hálás volt Balogh Istvánnak az általa nyújtott szakmai segítségért, s ennek számos alkalommal hangot is adott. 90. születésnapjára köszöntésképpen például a következő sorokat írta: *„Pistám, lelkem! Ez a köszöntő valójában egyikünknek se műfaja, nem szoktunk mi ilyesmirel írni egymásnak, pedig, ha valaha az utókor összegyűjti akár a Te, akár az én levelezésemet, kiviláglik, leveleztünk mi minden olyan alkalommal, mikor egyikünk kérdezett, a másik meg felelt és a kérdések középpontjában ott állt a Város, szerelmed és szerelmem. Annyit azért megengedel... hogy itt kimondjam, segítséged nélkül nincs Csokonai darab, amely végén pecsenyévé tapsolták kezeiket a pestiek, nincs a Disznótor Szappanos utcai háttéré, amelyet te festtél meg, hogy én is megfesthessem, sőt nincs a Régimódi Történet sem, pedig az igazán az én legmagánabb magánügyem, éppen csak az adatok hiányoztak itt-ott, olyan adat meg a Hajdúságból és az itt élőkről, amit Te ne tudnál, nincs... Isten... őrizze utadat minden lépésedben, és ne irigyeljenek el az égiek egy olyan közösségből, amelynek titkait és üzenetét egyre kevesebben ismerik.”*⁸

A levelek válogatásánál tartalmi szempontok érvényesültek. A harminchárom levélből időrend szerint nyolcat közlünk. Az őszinte barátság és szakmai tisztelet érzékeltetése mellett azokat emeltük ki, amelyek a szülőváros, Debrecen szeretetéről tanúskodnak, illetve a debreceniséggel foglalkoznak. Sajnos, a levélváltásokat nem tudjuk bemutatni, ugyanis Balogh István levelei közül csak egy-két fogalmazvány került levéltári őrizetbe.

A források közlésénél nem törekedtünk a formai hűségre, a megszólítások, az aláírások, dátumok elhelyezkedése tekintetében egységes formát követtünk.

A nyilvánvaló hibákat, betűcseréket, gépelési hibákat helyes alakban szerepeltettük, illetve javítottuk. A következtelenül használt központosági jeleket az érvényben lévő helyesírási szabályok szerint alkalmaztuk. Megszólítás, tisztelet kifejezéseként megtartottuk a nagy kezdőbetűt.

A tájnyelvi jellegzetességeket megtartottuk, hiszen fontos szerepük van a mondanivaló, a lokálpatriotizmus érzékeltetése szempontjából.

*

⁷ A Szabó Magdának küldött levelek közül néhány piszkozatban maradt fenn Balogh István hagyatékában, így két levelet is közre tudunk adni az alábbi forrásközlésben.

⁸ Szabó Magda: Pistám, lelkem! In: Thesaurus Solemnis. Barátok, munkatársak, tanítványok köszöntik a 90 éves Balogh Istvánt. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva. Debrecen–Nyíregyháza, 2002. 9–10.

Levelek

1. sz.

Budapest, 1963. október 23.

Kedves Balogh István,

csak azt tudnám, minek baloghistvánozzuk meg szabómagdázzuk mi egymást, mikor Maga is szakasztott olyan bolond, mint én vagyok, és ugyanúgy üti ököllel a földet: feleljen. Jó társaság, Elektra is ezt tette a kisöccsével együtt, ha még nem felejtettem el teljesen az antik görög irodalmat. És persze a föld felel. Magának is, nekem is – ez utóbbit nem a kritikusoknak hiszem el, mert azok akkor is tévednek, amikor dicsérnek; mindig rosszul lelik meg az árvák a madarukat. Magának hiszem el, mert kiérzem a leveléből, ha nem volna erről meggyőződve, a legnagyobb szeretettel úgy törülne írói képen, mint az öregasszony a főbíró lányát.⁹ Hát csak bogozzuk a rejtelmes hálót, kössük össze a sérült szálakat, és merjük ki a történelem igazságát. Van mit meríteni. A merni ige mindkét jelentésében... Én segítek, mostanában egyéb sem érdekel. Lehet ebben a kálvinista lelki alapállásban valami, Pista, ebben a nyomozó szenvedélyben, amelyet a tizenhatodik századból örököltünk – szidom, szidom Hodászi Lukács urat,¹⁰ de szigorúság nélkül nemigen tudnék élni. Nyilván Maga sem. Mint az imént céloztam rá, más se tudott. Elektra sem. Nem akarok frivol lenni, de Pál sem. Már mint az apostol, ez a stiliszták stilisztája.

Hogy köszönöm a levelét, azt a fentiekből már régen megértette. De azért köszönöm. És sok meleg gondolattal köszöntöm addig is, míg szóban vagy írásban újra össze nem találkozunk:

Szabó Magda

2. sz.

Debrecen, 1978. január 1.

Kedves Magda!

Már több ízben lett volna okom írni, de a sokszori tűnődés miatt – ez elég bajom – és attól is tartva, hogy terhére leszek, mindig viszolyogtam az írástól.

Először akkor akartam írni, mikor a díszpolgárságot megkapta, majd a Régimódi történet után. Alig hiszem, hogy lenne hívebb olvasója – ha nem is tartoztam az elsőkhöz

⁹ Szabó Magda: „Kiálts, város!” című művében Esztert özv. Gál Nagy Istvánné, a főbíró édesanyja puritán szigorúsággal nevelte.

¹⁰ Hodászi Lukács (1555–1613) református pap, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke 1604-től haláláig. Szabó Magda: „Kiálts, város!” című művében közvetve a püspök szigorúsága miatt kellett meghalnia Borzán Gáspárnak.

– mert az első nagy élményem az Őz volt,¹¹ mindjárt megjelenése után, este 11 órától hajnali két óráig olvastam és utána két nap főbeverve kóvályogtam a világban. Így is lehet írni az akkori sivatag irodalom után... Majd láttuk a drámát a színházban – nem az első előadást, talán a harmadikat. Aztán olvastam a nyilatkozatát is, a drámáról is, a taní-tani-t is. Mindez állandó szorongással és büntudattal töltött el, de most már nem halaszthatom.

Mellékelten küldök egy kissé iskolásan naiv, de mégis értő szemináriumi dolgozatot, ha érdekli olvassa el! A múlt félévben adtam egy negyedéves történelem–magyar szakos hallgatónak azzal, hogy próbálja az irodalom és történetírás közti szemléleti és módszertani megközelítését a történeti valóságnak megfelelően érzékeltetni. A nem túl igényes főiskolai hallgatóság igen élénken reagált a benne rejlő esztétikai, drámaszerkesztési, szemléleti és világnézeti kérdésekre. Ritka eset ez itt... Azért is adtam ki, lássam egy mai fiatal mit ért meg a Maga által feszegetett és a drámában rejtőzködő kérdésekről. A vita végül is jobb lett, mint a dolgozat.

Ez biztosan nem újság Magának, hiszen a kritikusai sem mindig értik mit, miért és ahogy ír. Én sem mondom, hogy értem, csak vélem azt, de a többszöri olvasás után úgy érzem, az írói titka előttem...

Ez esetben a Régimódi történet kapcsán a „debreceniség”¹² tartalmát vélem érteni. Azt már régen tudom, hogy Maga valami rokonságot tart a sámánokkal, vagy esetleg Hatvani professzorral,¹³ azok tudtak szóval halottakat életre, élőket halottakká bűvölni. Inkább Hatvanival kell rokonságot tartania. A „tudós” férfiakat (vagy asszonyokat) Debrecenben ugyan nem hitték, de azt tudták, hogy vannak és féltő, hogy Maga is valamiféle ilyen „tudós”, beavatott, akinek – így hallottam e tárgyban járatosabb adatközlőimtől – sem élete, sem halála nem könnyű. Eladta a lelkét „valakinek” és nehéz lesz tőle megválni, míg a tudományát át nem adja...

Kazinczy barátja, Nagy Gábor egy levelében írt neki a debreceni lélekről, ami irtóztató s amit levetkezni lehetetlen, úgy, hogy ő tudja, ő benne magában is tudta nélkül „üti ki magát”. Maga most megidézte tudatosan – mint Hatvani inasa – Rickl dédmama¹⁴ lel-

¹¹ Szabó Magda regénye, az „Őz” 1959-ben jelent meg.

¹² Balogh István egy másik, az 1980-as években írt levelében erről így ír: „...én most már sejtem – nem mondhatom, hogy tudom – miért merevedett meg a debreceni gondolkodás a XVIII. században és hol van a kálvinista ortodoxiának a gyökere... A baj valahol 1750 körül indult, amittől kezdve az egyházunk mindennapi léte egy emberöltőn át csak egy hajszálon függött. Nemcsak az egyház, hanem az egyetemes magyar kálvinizmus egyetlen Sionja – nem én írom, az egykoriak – a napi fennmaradás szélén egyensúlyoztak. A szüntelen védekezés miatt már nem maradt energia csak a meglevő megtartására...” MNL SZSZBML, XIV. 67. 12. Levelezések, Szabó Magda levelei. Balogh István levele Szabó Magdának 1980 körül. A debreceniségről először 1969-ben publikált. Balogh István: Debreceniség (Egy irodalmi fogalom története és társadalmi háttere). In: Studia Litteraria. VII. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Irodalomtörténeti Intézetének közleményei. Debrecen, 1969. 11–53.

¹³ Hatvani István (1718–1786) orvosdoktor, matematikus, bűvész, a debreceni Kollégium tanára.

¹⁴ Rickl Mária (1842–1915) Szabó Magda anyai nagyapai dédanyja, akit az 1977-ben íródott

két, aki morva volt és katolikus eredetileg, de élő megtestesítője Gál Nagy István főbíró anyjának.¹⁵ Az sem írói képzelet műve volt, hanem hús-vér alak. Nem fél, hogy egyszer Magára támadnak? – és darabokra tépik Magát?...

Vigyázzon! Csokonainak hatvan évig kellett várnia a szoborra, lehet, hogy ezóta talán mégis csak változott valami, s Magának már kevesebb idő kell... Mert díszpolgárságot már kapott,¹⁶ ami persze nem egyedüli dolog. Az utóbbi 120 év alatt Hajnau¹⁷ is az lett, Albrecht főherceg¹⁸ is (a Bach korszak kormányzója), Tisza István¹⁹ és Bethlen István²⁰ is, de író még nem. Maga borzasztóbbnak ábrázolja ezt a debreceni lelket, mint Móricz Zs. tette, és őt kiűzték innen.²¹ Ez is varázslat tehát. Vagy nem értették volna?

Az István–Géza drámát²² előbb rádióban hallottam, az a valóság erejével, mégis ijeszítően hatott. Az itteni előadás nem a mondanivalója, hanem a játék miatt csalódás volt.²³ Géza és Gyula megszemélyesítője átélte a drámát, de István miatt majdnem botrány lett belőle. Üres volt, ripacs volt, a belső átélést műkedvelői leckefelmondással pótolta. Színtelen volt és ágáló...

Egész biztos, hogy Maga még ír szép dolgokat, de hitelesebbet, meggyőzőbbet a Régimódi történetnél²⁴ aligha. Itt nemcsak a személyek élnek, hanem a kor is, amit a történetírók nem tudnak megjeleníteni, a XIX. századi debreceni polgár összes erényei és hibái, az általam inkább csak érzett, mint értett dzsentri, a katolikus zárda és a kálvinista papház szelleme. Valamit láttam még én is belőle, de ismerni már csak a Maga – nem is tudom minek nevezni – regény? korrajz? családtörténet? hiteles valóságában csak most ismerhettem meg. Aztán már mind kevesebben lesznek azok is, akik láttak belőle valamit.

Legyen köszönet azért, hogy megírta és a mindnyájunk sorsa intézője adjon ez új évben és a még remélhető sok következőben erőt, egészséget, bátorságot a szellemidézéshez, mindig tisztelő híve és olvasója:

„Régimódi történet” című önéletrajzi regényében örökít meg.

¹⁵ Özv. Gál Nagy Istvánné Gál Nagy István édesanyja, aki fiával él együtt a „Kiáltás, város” című darabban. Ő testesíti meg a puritán, szigorú, megmerevedett kálvini szemléletet.

¹⁶ Balogh István 1992-ben kapta meg a díszpolgári címet.

¹⁷ Julius Jacob von Haynau (1786–1853) császári-királyi tábornagy. A „bresciai hiéna” gúnynevet a magyarországi forradalom és szabadságharc megtorlásában játszott szerepéért kapta.

¹⁸ Habsburg-Tescheni Albert (1817–1895) eredményes katonai vezető, a Császári és Királyi Hadsereg tábornagya és főhadparancsnoka.

¹⁹ Tisza István (1861–1918) politikus, országgyűlési képviselő, miniszterelnök.

²⁰ Bethlen István (1874–1946) jogász, mezőgazdász, politikus. 1921 és 1931 között Magyarország miniszterelnöke.

²¹ Lásd Móricz Zsigmond „Légy jó mindhalálig” című önéletrajzi ihletésű regényét!

²² Szabó Magda drámája, az „Az a szép, fényes nap” 1975-ben jelent meg az „Órák és farkasok” című drámakötetben. A mű a megmaradásért folytatott harc és az azért hozott áldozatokról szól.

²³ A darab ősbemutatója a Nemzeti Színházban volt 1976. február 14-én. Az előadást Marton Endre rendezte.

²⁴ Szabó Magda „Régimódi történet” című önéletrajzi regénye 1977-ben jelent meg.

3. sz.

1978. január 23.

*Drága Pista,**Maga mindig csak örömet szerez nekem, újév után az első postával kaptam a levelét, s olyan volt, mintha a szűkebb haza képviselőjeként a régi város kívánt volna boldog újévet.**Nem kell egyébként, hogy írjon, azért én tudom, hogy gondolunk egymásra – a debreceni lélek már csak ilyen. Kevesen vagyunk, összetartunk, ez voltaképpen jó is, minden diaszpóra²⁵ fennmaradásának ez a biztosítéka. Hogy szereti, amit csinálok, kölcsönben van, én is szeretem, amit Maga csinál, ha egyszer csakugyan hagy az élet annyi időt (nemigen akar!), s nekiülhetek a Csokonai darabnak,²⁶ aligha menne az a Maga felfedezése nélkül. Nem tetszik nekem az az illető, aki a 18. század végén olyan ügyesen beépült a Városi Tanácsba,²⁷ s ha nekem valaki nem tetszik, bosszúból megírom. Tudja, Bécs nem kukoricázott soha, pontosan tudta, miért fél tőlünk, s nem érzem meggyőzőnek a Kollégium attitűdjét. Ez az intézmény világéletében felfalta a kádereit, mint Kronosz, nem feltétlenül stupiditásból, hanem önvédelemből. Ha olyan formában vetődik fel a Csokonai kérdés,²⁸ hogy vagy egy formabontó (legyünk finomak) életű és módszerű oktató, vagy egy bécsiek bezárta intézmény, amely megszűntével megszűnik a tiszántúli köznevelés, már nem is olyan sajtóságon együgyűek azok a hajdanvaló professzor urak. Még csak kálvini ideológiánkba is beleillik ez a voltaképpen a Maga írása eszembe juttatta verzió, mert hátha Isten úgy akarja, halhatatlan lesz az illető háttér nélkül is. Látja, ilyesmin gondolkodom.**A Fényes nap²⁹ debreceni előadásán nem, az úgy felháborított, hogy azóta még Pesten se bírom megnézni, hogy legalább a Nemzeti-beli előadással leöblítsem a debreceni látvány epekortyait. Bényei³⁰ arra célzott utolsó levelében, szívesen foglalkoznék a Régimódi színpadi változatával, ment is a válasz azonnal, nem adom, ha kíváncsi rá, nézze meg Pesten. (Maga is látni fogja, ma beszél meg az otthoni Művelődési Osztály a vendégszereplést a Madách gazdasági igazgatójával. Nyilván nem kell Magának segítség ahhoz, hogy láthassa, de ha mégis, baj volna a jeggyel, kérem, értesítsen. Élvezni fogja, ígérem. (Még egy Fényes-nap szerű ortopéd produkciót nem csinál a színház, s Orosz Györgynek³¹ sem lesz alkalma, hogy átcsoportosítsa a jeleneteimet, kihúzza egy*

²⁵ Diaszpóra: olyan közösség, mely külső kényszer hatására elhagyni kényszerül szülőföldjét, majd a világ valamely táján más népek közé szétszóródva folytatja életét, építi kultúráját.

²⁶ Szabó Magda „A macskák szerdája” című drámája 2005-ben jelent meg.

²⁷ Müller vámigazgató, osztrák titkosrendőr.

²⁸ A darab mondanivalója, hogy Csokonait a Kollégiumból nem személyes hibái, mulasztásai, csínyjei miatt távolították el, hanem mert politikai veszélyt idézett elő a Kollégium és a város számára.

²⁹ „Az a szép, fényes nap” debreceni rendezése 1978-ban – Róna Katalin szerint is – „túlcizellált, patetikus, lassan csordogáló, megilletődött” darabot eredményezett.

³⁰ Bényei József (1934–2017): újságíró, író, költő, a Csokonai Színház igazgatója 1976–1979 között.

negyedét és a saját szövegével pótolja. Ha csakugyan közöm van a vajákosokhoz) most épp a magyar inkvizíció történetét olvasom, nem ám a klasszikus periódust, az könnyű, az kordivat, azt az igazi magyarfajtát, mikor magunkat irtottuk, a népköltészet termékeit, a csodálatos népi eredetű orvostudományt, a 12. és 13. században!), akkor miattam esett le a múltkor úgy a vonatról, hogy kórházba kellett vinni. Ne gondoljon jókat rólam, csapnivaló keresztény vagyok, s mint minden irtóztató lelkű debreceni, nagy természetű.

Örültem a kislány dolgozatának, köszönöm, hogy elküldte, köszöntse őt a nevemben. És annak is örültem, hogy szerette a Régimódi Történetet. Ha hiszi, ha nem, az országban – a postán igazolja – divat lett valami módon Debrecenhez tartozni. Majd meglátja, tanítják még az országot egyre-másra a mi sajátságos szellemeink!

Igaz melegséggel, sok szeretettel üdvözlöm:

Szabó Magda

4. sz.

Debrecen, 1980. december 6.

Kedves Magda!

Voltaképpen szégyellni illenék magamat, hogy ígéretem ellenére sem küldöttem el a kéziratot.³² Viszont Maga nem feledkezett meg róla, mert nem régen Zádor Annának emlegette is. Én sem feledkeztem meg az ígéretről, de eddig javígtattam, mert az első példányt le kellett adnom, voltaképpen befejezetlenül, bár a megadott terjedelmet így is átléptem, 7, vagy talán 10 ívvel is. A neheze tehát ezután jött, bár a szerkesztő így találja kerek egésznek, kétes azonban, hogy a költségeket fedező tanács hozzájárul-e a növekményhez. Maga mindenesetre a teljeset kapja, így, ebben az összefüggésben – ha meg is jelenik, aligha lehet majd olvasni.

Azt hiszem, hogy talál néhány olyan momentumot, esetleg figurát, amely megmozgatja a debreceni fantáziáját. Én a magam érzése szerint ilyennek vélem az 1683–1693 közti éveket, s azok néhány szereplőjét. (Sárándi Dániel, Pósalaky János,³³ ez utóbbiról Móricz is regényt akart írni). Majd jön a Rákóczi korszak, ott Dobozy István³⁴ igazi regény vagy drámabeli alak. De nem olyan felfogásban, ahogy Mocsár Gábor³⁵ illően didaktikus módon ábrázolja (a kulák, aki megtér és szabadsághős lesz). Ő ugyanis az a

³¹ Orosz György (1927–): Jászai Mari-díjas rendező.

³² Balogh István: A rendi állam várospolitikája. In: Debrecen története (1693–1849) 2. Szerk. Rác István. Debrecen, 1981. (a továbbiakban Balogh, 1981.) 91–215.

³³ Sárándi Dániel, Pósalaky János Debrecen város jeles tisztségviselői, akik sokat tettek a szabad királyi városi rang elnyeréséért 1693-ban.

³⁴ Dobozy (III.) István Debrecen város főbírája (1695–1697; 1700; 1703–1705; 1707–1708)

³⁵ Mocsár Gábor (1921–1988) író, újságíró, 1962–1964 között az Alföld című folyóirat főszerkesztője.

polgár, aki lehetett sokadmagával a XVII. században, de akinek az írmagját is kiirtotta a Carafával³⁶ egyesült kismanesi reakció. Megmaradt 30 egynehány levele nemcsak a korszak levélírói stílusának iskolapéldája, hanem a viszontagságos években a polgár életérzésének is hű tüköre.

Figyelje meg Komáromy Györgyöt,³⁷ ő más diplomata, ismét más típus. A XVIII. században Domokos Márton³⁸ – sajnos őneki nem sok megnyilatkozását ismerem, annál inkább Lajosét, akiről öregségében Kazinczy ugyan némi iróniával nyilatkozott, de hát Kazinczynak sem a debreceni mentalitás, sem a legtöbb debreceni vezető nem volt kedvence.³⁹

Csupán arra kérem – anélkül, hogy túlságosan terhelné magát az olvasással – hogy elolvasás után küldje vissza, és még hálásabb lennék, hogy kritikai véleményét közölné, mire ez megjelenik, lesz még idő azt is figyelembe venni. Addig csak egy lapon értesítést kérek, hogy a csomag rendben megérkezett.

Remélhetőleg az ünnepek és az eljövendő újév Tiborral együtt jó egészségben találja, és kívánok ez alkalommal csendességes, üdvösséges karácsonyt és boldog új esztendőt.

5. sz.

1981. április 8.

Drága Pista,

meg se lepődtem, mikor megláttam a levelét – én ugyan nem gondoltam, hogy a Fényes nap-ra, csak arra: annyit járt az utóbbi hetekben az eszemben, hogy bizonyosan megérezte. De persze nagyon örültem, hogy nem okozott csalódást a tévé-variáció, az ilyesmi mindig kockázatos, s hát én is tévedhetek, amikor azt hiszem, jól csinálták.

Örülök annak is, hogy szerette a Kívül a körön-t.⁴⁰ Nem hiszem, hogy idealizálnám városomat, Maga egyszer azt mondta, ha Debrecen megértené, voltaképpen mit írtam meg a Kialts, város-ban, aligha csinálna belőlem díszpolgárt... Ha Pesten élne, jobban megértené, mi húz mindig haza, Magát is húzná. Attól én még tudom, hogy a víz klóros, hogy a kertészek nagyrésze oda, hogy mi megy az Alföld szerkesztőségében, hogy milyen ügyes minigvilkosok között-fölött feszül az az áldott debreceni ég. De ha engem a közép-korban megégettek volna – ami felől semmi kétségem – mégiscsak jobban szerettem

³⁶ Antonio Caraffa (1642–1693) itáliai zsoldosvezér, a felső-magyarországi császári hadak parancsnoka, aki a magyar történelemben kegyetlenkedéseivel írta be a nevét. 1686-ban például minden katonai szükségszerűség nélkül feldúlta Debrecent és számos ártatlan városlakót megöletett, megkínóztatott, majd súlyos hadisarcot vetett ki a városra.

³⁷ Komáromy Csipkés György (1628–1678) Debrecen város főbírája (1701–1702, 1710–1711, 1713, 1715–1723)

³⁸ Domokos Márton (1697–1764) Debrecen város főbírája (1735–1752, 1754–1764)

³⁹ A „debreceniség” fogalma, annak negatív töltete Kazinczy sajátos és a várossal szemben meglehetősen elfogult gondolatvilágából ered.

⁴⁰ Szabó Magda: Kívül a körön. Budapest, 1980.

volna a Kistemplom előtt égni, mint a Parlament terén. Ezt megint csak kell, hogy érezze, mert Maga írta azt a csudakönyvet, ami azóta is a bibliám. Ha Isten segít, április utolsó hetében otthon leszek, viszem magammal, nem adom postára. Pista, szerintem Magának fogalma sincs, mekkora ajándékot adott mindnyájunknak. Én annyit tanultam, olyan tiszta élvezettel, hogy nem lehetek eléggé hálás. Végre megértettem a Csokonai korát is, és amikor visszaadom a könyvet, megmutatom, mit gépeltessen le nekem, ha nincs ellenére, a város 18. századi történetéből. Ha megírom a Csokonai darabot,⁴¹ ha képes leszek rá, Magának köszönjék. A remélt viszontlátásig nagy szeretettel köszönti

Szabó Magda

6. sz.
1983. január 3.

Drága Pista, annak idején elküldte nekem a kéziratot⁴² szerelmes városunk krimijével, akkor se tudtam betelni vele, most azért minden más, a nyomtatás olyan definitívve tesz mindent, amellet látom, mit változtatott a struktúráján, mit bővített, mit szűkített. Most odate szem az ágyam mellé, s miután Szobotkáéknál iccaka, azaz inkább hajnaltájt kettőkor fűjják el a lámpát, most egypár hétig a Maga vendége leszek azokban a bitang percekben, amelyek egyensúlyát csak az olvasás tudja valahogy biztosítani.

Ha még egyszer azt meri írni nekem dedikációban, hogy tisztelettel, végeztünk egymással. Hát ki vagyok én Baloghéknak, az istenfáját? Hát nem szeretnek – akkor meg mit hitegetik a pógárt. Mi az istennyila tisztelnivaló volna rajtam? Még odajutunk, hogy alapítunk érdemrendet, oszt annak adjuk, aki nem adta el az idesjóanyját az utolsó tíz esztendőben eccer se. Ha azt hiszi, nem lettem olyan dühös, hogy felment állandóan alacsony vérnyomásom, hát téved. Ha valakit Debrecenben tisztelni kell, az Maga, Pista. Könnyű ezt a várost Budapestről szeretni, de éljen csak ott az ember, s úgy állja, amit állni kell. Egyben bizonyos lehet: én tudom, ki Balogh István. Talán azért tudom jobban másoknál, mert jobban meg tudom ítélni – némi anyaggal a fejemben – hogy mi van az ő fejében. A jellemében is. Ha tiltakozni mer, pláne végeztünk, pedig nem szeretném, mert kérni akarok valamit, miután kidühöngtem magam, merő szeretetből.

Pista! Ha a meránit⁴³ befejeztem, meg kéne írni azt a Csokonai drámát,⁴⁴ míg el nem nyél engem is a birgej.⁴⁵ Megy az gyorsan, láttam tavaly, az ember egyszer csak úgy eltö-

⁴¹ Szabó Magda: A macskák szerdája. Budapest, 2005. (a továbbiakban Szabó, 2005.)

⁴² Lásd Balogh, 1981.

⁴³ „A meráni fiú” az 1979–1982 között íródott, IV. Béla király történetét feldolgozó trilógia első része.

⁴⁴ Szabó, 2005.

⁴⁵ Birgej: bányarém.

rik, mint egy pohár. Én szeretném megírni a magam rögeszméjét, hogy a Csokonai pör⁴⁶ konstrukciós volt, hogy a professzorok zöme ordítva siratta titokban a göthös kölyköt, de fel kellett, mégpedig óriási cintányérzengéssel és világbotrányjal egybekötve áldoznia, mert meg kellett menteni a Kollégiumot. Erősítsen meg ebben a koncepciómban, ha tud, érvekkel, tényekkel, ha nem, legalább adja áldását. Ha Magát nem riasztja, akkor nem tévedtem. Nem szerecsent akarok mosdatni, a tanári hülyeségről is megvan a személyes tapasztalatom, Kovács tanárnőnek⁴⁷ köszönhetem korán kifejtett szívneurózisomat, aki szadista módon gyötört amiatt a nem lebecsülendő felismerésem miatt, amit egy cserkészfoglalkozáson közöltem vele: attól nem jön vissza Nagymagyarország, ha mi bogokat kötni tanulunk vasárnaponként és azzal nem oldjuk meg a választott szegény család sorsát, ha minden vasárnap paprikáskrumplit főzünk nekik, merthogy mit esznek a hét többi napján.

Olyat is átéltem, hogy idegesítettem a Sipos tanárnőt,⁴⁸ mert én úgy olvastam Tacitust, mint Jókait, és a szemébe röhögtem, mikor láttam, hogy belegabalyodik. (Ő volt egyébként, aki folyton bebizonyította, nem tudok fogalmazni). Van tanár, aki allergiás egy különösen tehetséges növendék madár-szárnyalására, s örül, ha lelőheti abból a számára mindig elérhetetlen magasból. De nem hülye egy egész konzisztórium.⁴⁹ Szerintem óriási politikai darab a Csokonai ügy, amelyet úgy szeretnék megírni, hogy maga Csokonai nem tudhat róla, mi miért történik vele, nem is sejtheti, különben Bécs is megsejti, tehát olyan Krisztus kell, hogy legyen, aki lázong a kereszthalála miatt. Nyilván érti, mit akarok megírni. Ha tud, és miért ne tudna, ki tudna, ha nem Maga, kérem, segítsen. Gabival együtt sok szeretettel köszöntöm, minden jót az újévre, ma este már együtt leszünk a Paradicsomban, kezdem a könyvét. Végre valami reális. Nyissa ki a napilapokat. Olyan irreális minden.

*Áldás, Bikesség. A leghosszabb I-vel.
a kis Szabó*

7. sz.
1997. február 12.

Drága Pista!

Bármit írt, úgyis színarany, ismerem a céget, s nem frázis, színigaz, igazi megtiszteltetés. Vajon lesznek-e utánunk, akiknek az lesz fontos, ami nekünk volt-van, lesz – mindig voltak fáklyavivők. Nehéz város ez, de nem adnám születésem jogát a világ teljességéért.

⁴⁶ 1794-ben, majd 1795-ben indult ellene per, mivel megsértette a Kollégium rendjét, ezért bizonyítvány nélkül kellett távoznia onnan. Tanulmányait Sárospatakon folytatta.

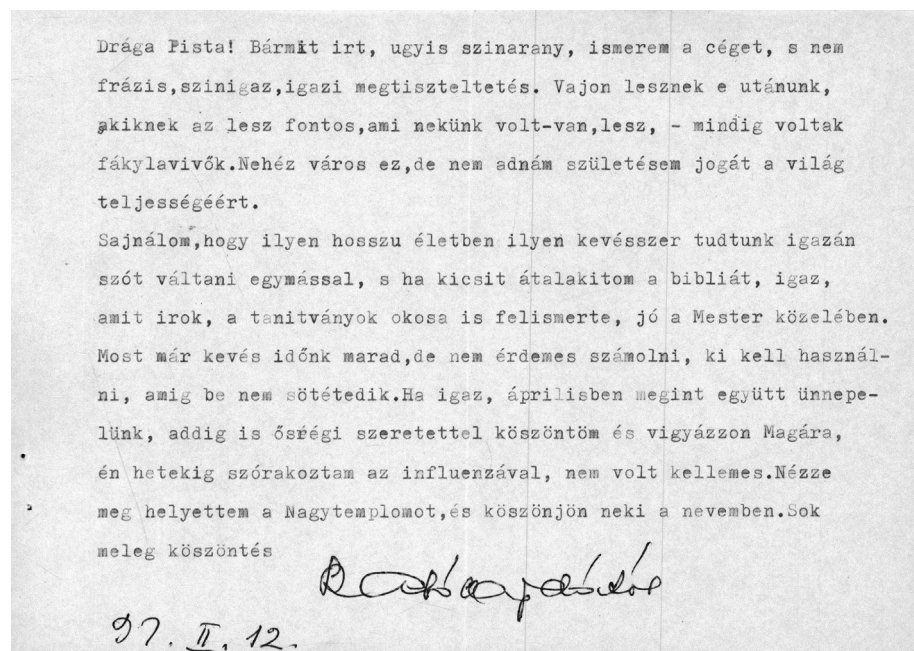
⁴⁷ Kovács tanárnő a Dóczi Intézet matematika, fizika szakos tanárnője, a cserkészcsapat vezetője.

⁴⁸ Sipos Mária a Dóczi Intézet latin szakos tanárnője.

⁴⁹ Konzisztórium: a Kollégium vezető tanácsa.

Sajnálom, hogy ilyen hosszú életben ilyen kevésszer tudtunk igazán szót váltani egymással, s ha kicsit átalakítom a bibliát, igaz, amit írok, a tanítványok okosa is felismerte, jó a Mester közelében. Most már kevés időnk marad, de nem érdemes számolni, ki kell használni, amíg be nem sötétedik. Ha igaz, áprilisban megint együtt ünnepelünk, addig is ősrégi szeretettel köszöntöm és vigyázzon Magára, én hetekig szórakoztam az influenzával, nem volt kellemes. Nézze meg helyettem a Nagytemplomot, és köszönjön neki a nevemben! Sok meleg köszöntés

Szabó Magdától

2. sz. ábra

Szabó Magda levele Balogh Istvánnak, 1997. február 12.

8. sz.

1997. május 26.

Drága Pista!

Hát hiszen csak azért ordítózom, mert félttem magát, mint ahogy fordítva Maga is össze-vissza nézne a díszteremben, ha egyszer csak nem lennék ott.⁵⁰ Vannak nem természetes és természetes dolgok, ha nem találkozunk, az az élet újabb gazsága.

⁵⁰ Debrecen város díszpolgáraiként részt vettek az ünnepi közgyűléseken, ahol gyakran egymás mellett ültek Balogh Istvánnal.

A küldött rózsaszálat megbecsülöm – látja, ilyen szép csokor, mint a magisztrátusi jegyzőkönyvek,⁵¹ nincs a Földön. Hát csodálja, hogy író lett belőlem? Vagy csodálja, hogy beleszerettem ebbe a képtelen civitasba, s nem mert nem ismerem, hanem mert Ecsedy meg Csobán Endre közt támolyogtam és figyeltem, mit beszélnek, hát persze, hogy másképp és jobban ismerem, mint más.

Most lenn voltam, de örjítő meleg volt és egy szabad perc se jutott semmire. Most koordinálja egyház-állam-város-szerv(ek) a leendő temetésem forgatókönyvét és szerencsétlen áldozatok írják a nekrológokat. Magával is így volt? Hogy bírta ki? Legközelebb, remélem, látjuk egymást. Mit szól hozzá, hogy Békéscsaba októberben bemutatja a Kiálts, város-t? Az itteniek majdnem szívinfarktust kaptak a hírére, én meg vigyorogtam, mint a vízköpő a katedrálison. Hát miért engedték ki? Én ezt szerettem volna, Lengyel⁵² nem vállalta a Lendvai rendezés⁵³ emlékezetes volta miatt, pedig ez a darab hozta be az én baráti utcámba Benda Kálmánt.⁵⁴ Részvétem! Hallom, modern lesz a Béla király díszlete, ruhái. Megnézzük, Pistám, aki erősebb, támogatja a másikat. Vigyázzon magára a bárány meg a madár, megbízható cég mindkettő! Igaz baráti szeretettel gondol Magára

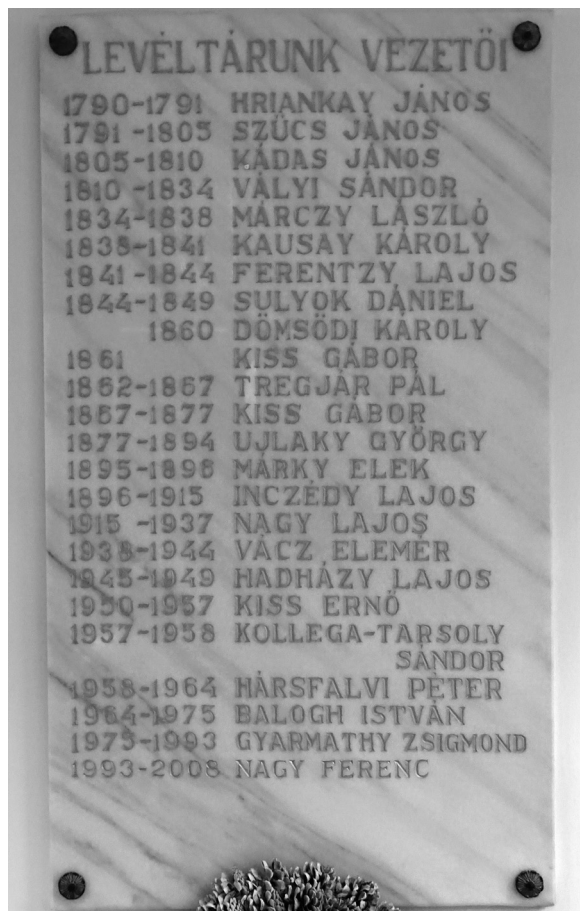
Szabó Magda

⁵¹ Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai. Debrecen, 1995–2010. A magisztrátusi jegyzőkönyvek meghatározó, pótolhatatlan forrástípusa Debrecen kora újkori várostörténetének, ugyanis az 1600-as évek elejének meglehetősen csekély a levéltári forrásanyaga.

⁵² Lengyel György (1936–) Kossuth- és Jászai Mari-díjas rendező, egyetemi tanár, színházigazgató.

⁵³ Lendvai Ferenc (1919–1998) színész, író, rendező. 1969-től a Szegedi Nemzeti Színház igazgatója, akinek vezetése idején művészi igényű „sztárszínház”-ként működött a szegedi színjátszás.

⁵⁴ Benda Kálmán (1913–1994) történész, levéltáros, az MTA rendes tagja. Szabó Magda tőle is rendszeresen kapott szakmai segítséget.

A levéltár vezetőinek emléktáblája
a Széchenyi u. 4. alatti központi épület földszintjén

Dr. Gyarmathy Zsigmond